

Határozatok Tára

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE (nagytanács)

2016. december 21.*ⁱ

„Előzetes döntéshozatal – 93/13/EGK irányelv – A fogyasztókkal kötött szerződések – Jelzálogkölcsön – Tisztességtelen szerződési feltételek – A 4. cikk (2) bekezdése – A 6. cikk (1) bekezdése – A semmisség megállapítása – Valamely tisztességtelen szerződési feltétel semmisségének megállapításához fűződő joghatások nemzeti bíróság által történő időbeli korlátozása”

A C-154/15., C-307/15. és C-308/15. sz. egyesített ügyekben,

az EUMSZ 267. cikk alapján benyújtott előzetes döntéshozatal iránti kérelmek tárgyában, amelyeket a Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (granadai 1. sz. kereskedelmi bíróság, Spanyolország) (C-154/15) a Bírósághoz 2015. április 1-jén érkezett, 2015. március 25-i határozatával, valamint az Audiencia Provincial de Alicante (alicantei tartományi bíróság, Spanyolország) (C-307/15 és C-308/15) a Bírósághoz 2015. július 1-jén érkezett, 2015. június 15-i határozataival terjesztett elő az előttük

Francisco Gutiérrez Naranjo

és

a **Cajasur Banco SAU** (C-154/15),

Ana María Palacios Martínez

és

a **Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA)** (C-307/15),

a **Banco Popular Español SA**

és

Emilio Irlés López,

Teresa Torres Andreu (C-308/15)

között folyamatban lévő eljárásokban,

A BÍRÓSÁG (nagytanács),

tagjai: K. Lenaerts elnök, A. Tizzano elnökhelyettes, R. Silva de Lapuerta és M. Ilešič tanácselnökök, J. Malenovský, E. Levits (előadó), J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, C. G. Fernlund, C. Vajda, S. Rodin, F. Biltgen és K. Jürimäe bírák,

* Az eljárás nyelve: spanyol.

főtanácsnok: P. Mengozzi,

hivatalvezető: L. Carrasco Marco tanácsos,

tekintettel az írásbeli szakaszra és a 2016. április 26-i tárgyalásra,

figyelembe véve a következő által előterjesztett észrevételeket:

- F. Gutiérrez Naranjo képviseletében A. Navarro Vidal, A. Martínez Muriel, D. Pineda Cuadrado és L. Pineda Salido abogados,
- A. M. Palacios Martínez képviseletében F.J. Zambudio Nicolas abogado és R. López Coloma procuradora,
- a Banco Popular Español SA képviseletében C. Fernández Vicién, I. Moreno-Tapia Rivas és J. Capell abogados,
- a Cajasur Banco SAU képviseletében J. Remón Peñalver és D. Sarmiento Ramirez-Escudero abogados,
- a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) képviseletében J. Rodríguez Cárcamo és A. Rodríguez Conde abogados,
- E. Irlés López és T. Torres Andreu képviseletében Y. Sánchez Orts procuradora és F. García Cerrillo abogado,
- a spanyol kormány képviseletében A. Gavela Llopis és M. Sampol Pucurull, meghatalmazotti minőségben,
- a cseh kormány képviseletében S. Šindelková, M. Smolek és J. Vlácil, meghatalmazotti minőségben,
- a lengyel kormány képviseletében B. Majczyna, meghatalmazotti minőségben,
- az Egyesült Királyság Kormányának képviseletében S. Simmons és M.L. Christie, meghatalmazotti minőségben, segítők: S. Ford barrister, valamint K. Smith és B. Kennelly QC,
- az Európai Bizottság képviseletében D. Roussanov, N. Ruiz García és J. Baquero Cruz, meghatalmazotti minőségben,

a főtanácsnok indítványának a 2016. július 13-i tárgyaláson történt meghallgatását követően,

meghozta a következő

Ítéletet

- 1 Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek a fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv (HL 1993. L 95., 29. o.; magyar nyelvű különkiadás 15. fejezet, 2. kötet, 288. o.) különösen 6. és 7. cikkének az értelmezésére irányul.
- 2 E kérelmeket a jelzálogkölcön-szerződéseket kötő személyek és a hitelintézetek között folyamatban lévő jogvitákban terjesztették elő, amelyek tárgya az olyan szerződési feltételek alapján fizetett összegek visszatérítéséhez való jog, amelyek tisztességtelen jellegét a bíróság megállapította.

Jogi háttér

Az uniós jog

- 3 A 93/13 irányelv második preambulumbekzdése szerint:

„[...] a fogyasztók hatékonyabb védelme a tisztességtelen feltételekre vonatkozó egységes jogszabályok elfogadásával érhető el [...]”

- 4 Ugyanezen irányelv tizenkettedik preambulumbekzdése kimondja:

„[...] a tagállamok számára meg kell hagyni azt a lehetőséget, hogy a Szerződés rendelkezéseinek tiszteletben tartásával saját nemzeti jogszabályaikban az ebben az irányelvben előírtaknál szigorúbb rendelkezésekkel biztosítsanak magasabb szintű védelmet a fogyasztóknak;”

- 5 A 93/13 irányelv huszonnegyedik preambulumbekzdése értelmében:

„[...] a bíróság[ok]nak és közigazgatási szerv[ek]nek megfelelő és hatékony eszközökkel kell rendelkezniük ahhoz, hogy megszüntessék a fogyasztókkal kötött szerződésekben a tisztességtelen feltételek alkalmazását”.

- 6 A 93/13 irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében:

„Egyedileg meg nem tárgyalt szerződési feltétel abban az esetben tekintendő tisztességtelen feltételnek, ha a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben jelentős egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó kárára.”

- 7 Ezen irányelv 3. cikke (2) bekezdésének első albekezdése értelmében:

„Egy szerződési feltétel minden olyan esetben egyedileg meg nem tárgyalt feltételnek tekintendő, ha azt már előzetesen megfogalmazták, és ezért a fogyasztó nem tudta annak tartalmát befolyásolni, különösen az előzetesen kidolgozott szabványszerződések esetében.”

- 8 Az említett irányelv 4. cikke így rendelkezik:

„(1) A 7. cikk sérelme nélkül, egy szerződési feltétel tisztességtelen jellegét azon áruk vagy szolgáltatások természetének a figyelembevételével kell megítélni, amelyekre vonatkozóan a szerződést kötötték, és hivatkozással a szerződés megkötésének időpontjában az akkor fennálló összes körülményre, amely a szerződés megkötését kísérte, valamint a szerződés minden egyéb feltételére, vagy egy olyan másik szerződés feltételeire, amelytől e szerződés függ. [Helyesen: Valamely szerződési feltétel tisztességtelen voltát – a 7. cikk sérelme nélkül – a szerződéskötés időpontjában, a szerződés tárgyát képező áru vagy szolgáltatás természetének, a szerződéskötés valamennyi körülményének, továbbá e szerződés vagy más olyan szerződés összes többi feltételének figyelembevételével kell megítélni, amelytől e szerződés függ.]

(2) A feltételek tisztességtelen jellegének megítélése nem vonatkozik sem a szerződés elsődleges tárgyának a meghatározására, sem pedig az ár vagy díjazás megfelelésére az ellenértékként szállított áruval vagy nyújtott szolgáltatással, amennyiben ezek a feltételek világosak és érthetőek [Helyesen: A feltételek tisztességtelen jellegének megítélése nem vonatkozik sem a szerződés elsődleges tárgyának a meghatározására, sem pedig az árnak vagy díjazásnak az ellenértékként szállított árunak vagy nyújtott szolgáltatásnak való megfelelésére, amennyiben ezek a feltételek világosak és érthetőek.]”

9 Ugyanezen irányelv 5. cikke pontosítja:

„Olyan szerződések esetében, amelyekben a fogyasztónak ajánlott valamennyi feltétel, vagy a feltételek némelyike írásban szerepel, ezeknek a feltételeknek világosnak [helyesen: feltételeknek mindig világosnak] és érthetőnek kell lenniük. [...]”

10 A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése előírja:

„A tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és ha a szerződés a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető, a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket.”

11 Az említett irányelv 7. cikke (1) bekezdésének megfelelően:

„A tagállamok a fogyasztók és a szakmai versenytársak érdekében gondoskodnak arról, hogy megfelelő és hatékony eszközök álljanak rendelkezésre ahhoz, hogy megszüntessék az eladók vagy szolgáltatók fogyasztókkal kötött szerződéseiben a tisztességtelen feltételek alkalmazását.”

A spanyol jog

Jogszabályok

12 A Código Civil (polgári törvénykönyv) 1303. cikke szerint:

„Ha megállapítják egy kötelezettség semmisségét, a szerződő felek kötelesek egymásnak kölcsönösen visszaadni a szerződés tárgyát képező dolgokat azok hasznaival, illetve az árat a kamatokkal együtt, az ezt követő cikkek sérelme nélkül.”

13 A texto refundido de la Ley General para la Defensa de los Consumidores y Usuarios y otras leyes complementarias (a fogyasztók és felhasználók védelméről szóló általános törvény és egyéb kapcsolódó törvények átdolgozott szövege, a továbbiakban: LGDCU), amelyet a 2007. november 16-i Real Decreto Legislativo 1/2007 (1/2007 királyi törvényerejű rendelet, BOE n° 287, 2007. november 30.) fogadott el, 82. cikkének (1) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Tisztességtelen feltételnek minősül minden olyan, egyedileg meg nem tárgyalta rendelkezés és minden olyan, kifejezetten jóvá nem hagyott gyakorlat, amely a jóhiszeműség követelményével ellentétben a felek szerződésből eredő jogaiban és kötelezettségeiben egyenlőtlenséget idéz elő a fogyasztó, illetve a felhasználó kárára.”

14 Az LGDCU 83. cikke előírja:

„A tisztességtelen feltételek semmissek, és azok nem tekinthetők a szerződés részének. A felek meghallgatását követően a bíróság megállapítja a szerződésben foglalt tisztességtelen feltételek semmisségét; a szerződés változatlan feltételekkel továbbra is köti a feleket, ha az a tisztességtelen feltételek kihagyásával is teljesíthető.”

- 15 Az 1998. április 13-i Ley 7/1998 sobre Condiciones Generales de la Contrataciónnak (az általános szerződési feltételekről szóló 7/1998 törvény, BOE n° 89, 1998. április 14.) az alapeljárás tényállására alkalmazandó változata (a továbbiakban: LCGC) 5. cikkének (5) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„Az általános feltételeket az átláthatóság, egyértelműség, pontosság és egyszerűség követelményeit szem előtt tartva kell megfogalmazni.”

- 16 Az LCGC 7. cikke előírja:

„Az alábbi feltételek nem szerepelhetnek a szerződésben:

- a) amelyeket a fogyasztónak nem volt ténylegesen alkalma teljes mértékben megismerni a szerződés megkötése előtt, vagy amelyeket az 5. cikk értelmében – adott esetben – nem írt alá;
- b) az értelmezhetetlen, kétértelmű, nem világos és érthetetlen feltételek, kivéve ha ezeket a szerződő fél írásban kifejezetten elfogadta, és ha ezek tiszteletben tartják az e téren különösen jellemző, a szerződési feltételek átláthatóságára vonatkozó szabályozást.”

- 17 Az LCGC 8. cikke értelmében:

„(1) A törvény erejénél fogva semmisek azok az általános feltételek, amelyek a szerződő fél kárára sértik a jogszabályi rendelkezéseket, vagy bármely más kötelező érvényű vagy tiltó szabályt, hacsak e szabályok másként nem szankcionálják a megsértésüket.

(2) Különösen a fogyasztókkal kötött szerződések tisztességtelen feltételei semmisek [...]”

A Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság, Spanyolország) ítélkezési gyakorlata

– A 2013. május 9-i 241/2013. sz. ítélet

- 18 A Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) a 2013. május 9-i 241/2013. sz. ítéletében (a továbbiakban: 2013. május 9-i ítélet) egy fogyasztói egyesület több hitelintézettel szemben jogsértés megszüntetése iránt benyújtott kollektív keresete alapján, miután megállapította a fogyasztókkal kötött jelzálogkölcsön-szerződések általános feltételei között található olyan minimumértéket meghatározó szerződési feltételek tisztességtelen jellegét, amely alatt a változó kamatláb nem csökkenhet (a továbbiakban: „küszöbkiötések”), megállapította e feltételek semmisségét.
- 19 Ez a bíróság megállapította, hogy az említett, a szóban forgó szerződések elsődleges tárgyát meghatározó feltételek nyelvtanilag átláthatók voltak a fogyasztók számára, éppen ezért megfeleltek a világos és érthető megfogalmazás 93/13 irányelv 4. cikke (2) bekezdésében meghatározott követelményének. Így a Bíróságnak a 2010. június 3-i Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid ítéletben (C-484/08, EU:C:2010:309) kialakított ítélkezési gyakorlatának megfelelően az említett bíróságnak nem kellett azokat tisztességtelen jellegűnek tekinteni.
- 20 Mindazonáltal, különösen a Bíróság 2013. március 21-i RWE Vertrieb ítéletében (C-92/11, EU:C:2013:180) meghatározott elvekre hivatkozva az említett bíróság megállapította, hogy a 93/13 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében meghatározott átláthatóság követelményét úgy kell érteni, hogy az nem csupán egy formális szempont, hanem egy gyakorlati szempont tiszteletben tartását is magában foglalja, mivel ugyanolyan tartalommal bír, mint az ezen irányelv 5. cikkében meghatározott követelmény, és a szerződés megkötésekor a fogyasztóknak azzal kapcsolatban nyújtott információk elegendő jellegére vonatkozik, hogy különösen a szerződés elsődleges tárgyára vonatkozó feltételek alkalmazása milyen jogi és gazdasági követelményekkel jár rájuk nézve.

- 21 Márpedig a gyakorlati átláthatóság a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) szerint a 2013. május 9-i ítélet alapjául szolgáló ügyben nem teljesül, mivel az érintett bankintézetek a „küszöbkikötéseket” tartalmazó kölcsönszerződések megkötésekor nem szolgáltatottak ilyen információkat a fogyasztóknak. Ennélfogva a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) elvégezte e kikötések esetlegesen tisztességtelen jellegének elemzését, figyelembe véve a jóhiszeműség, az egyensúly és az átláthatóság 93/13 irányelv 3. cikkének (1) bekezdésében, 4. cikke (1) bekezdésében és 5. cikkében meghatározott általános kritériumait, és megállapította, hogy az említett kikötések, mivel a gyakorlati alkalmazásuk konkrét következményeiről a kölcsönvevőknek elégtelen tájékoztatást nyújtottak, az átláthatóság hiánya miatt semmisek.
- 22 A Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) azonban úgy vélte, hogy az érintett jelzálogkölcsön-szerződések továbbra is teljesíthetők, és ezt meghaladóan korlátozta a „küszöbkikötések” semmisségének megállapításához fűződő joghatások visszaható hatályát.
- 23 E tekintetben ugyanis, miután felidézte, hogy a Bíróságnak a tisztességtelen szerződési feltételek semmisségének megállapítására alkalmazandó ítélkezési gyakorlata értelmében az érintett kikötéseket úgy kell tekinteni, hogy nem váltottak ki joghatást, a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) megjegyezte, hogy a semmisség megállapítása visszaható hatályának általános szabálya ellenére ez a visszaható hatály nem lehet áttörhetetlen az általános jogelvek, így különösen a jogbiztonság elve számára.
- 24 A Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) megállapította, hogy a „küszöbkikötések” önmagukban jogszerűek; hogy objektív okoknak felelnek meg; hogy nem szokatlanok vagy rendkívüliek; hogy alkalmazásuk hosszú időn keresztül elfogadott volt az ingatlanhitel-piacon; hogy a semmisségük az átláthatóságnak a kölcsönvevők elégtelen tájékoztatásából eredő hiányán alapul; hogy a bankok tiszteletben tartották a tájékoztatás jogszabály szerinti követelményeit; hogy az érintett minimális kamatláb meghatározását a jelzálogkölcsönök minimális hozama fenntartásának amiatti szükségessége indokolja, hogy lehetővé tegye a bankok számára a felmerült termelési költségek fedezését és a finanszírozás további biztosítását; hogy a „küszöbkikötéseket” úgy határozták meg, hogy azok ne idézzenek elő jelentős változást az eredetileg fizetendő – a hitelezők által a gazdasági magatartásuk meghatározásakor számításba vett – részletekben; hogy a spanyol szabályozás lehetővé tette a hitelező engedményezését, és hogy a szóban forgó kikötések semmissége megállapításának visszaható hatálya súlyos gazdasági zavarokat okozna.
- 25 Ennélfogva e megfontolások fényében a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) a jogbiztonság elve alapján az ítéletének joghatását időben az ítélet közzétételének napjára korlátozta, mivel úgy határozott, hogy az érintett „küszöbkikötések” semmisségének megállapítása nem érinti sem azokat az ügyeket, amelyekről jogerős bírósági határozattal már véglegesen döntöttek, sem pedig azokat a kifizetéseket, amelyeket 2013. május 9-i előtt teljesítettek, úgyhogy csakis az ezen időpontot követően e kikötések alapján, jogalap nélkül kifizetett összegeket kell visszatéríteni.

– A 2015. március 25-i 139/2015. sz. ítélet

- 26 A 2015. március 25-i 139/2015. sz. ítéletében (a továbbiakban: 2015. március 25-i ítélet) a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) megerősítette a valamely „küszöbkikötés” semmissége megállapítása visszaható hatályának korlátozását egy fogyasztó által benyújtott egyéni kereset alapján indult eljárásban, aki egy ilyen kikötés alapján jogalap nélkül kifizetett összegek visszatérítését követelte. Ezáltal ez a bíróság a jogsértés megszüntetése és kártérítés iránti egyéni keresetekre is kiterjesztette a 2013. május 9-i ítéletben a jogsértés megszüntetése iránti kollektív keresetekkel kapcsolatban elfogadott megoldást. Így a 2015. március 25-i ítélet alapjául szolgáló ügyben a visszatérítési kötelezettséget azokra az összegekre korlátozták, amelyeket a 2013. május 9-i ítélet kihirdetését követően jogalap nélkül fizettek ki.

Az alapeljárások tényállása és az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdések

A C-154/15. sz. ügy

- 27 Francisco Gutiérrez Naranjo „küszöbkikötést” tartalmazó jelzálogkölcson-szerződést kötött a Cajasur Banco SAU bankkal.
- 28 A 93/13 irányelv és a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) ítélkezési gyakorlata alapján Gutiérrez Naranjo keresetet indított a Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (granadai 1. számú kereskedelmi bíróság, Spanyolország) előtt e „küszöbkikötés” semmisségének megállapítása és e kikötés alapján jogalap nélkül kifizetett összegek visszatérítésének elrendelése iránt.
- 29 A kérdést előterjesztő bíróságban felmerül a kérdés, hogy egy szerződési feltétel semmisségének a tisztességtelen jellege miatti megállapításához fűződő joghatásoknak kizárólag e megállapítást követő időszakra való korlátozása összeegyeztethető-e a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésével.
- 30 Ennélfogva a Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Granada (granadai 1. számú kereskedelmi bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:

- „1) A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében foglalt »nem jelentenek kötelezettséget« kifejezés értelmezése összeegyeztethető-e ezekben az esetekben azzal az értelmezéssel, amely szerint a szóban forgó kikötés semmisségének megállapítása mégis kifejtji joghatását a semmisség megállapításáig, következésképpen azzal az értelmezéssel, miszerint, még ha a semmisség megállapításra is kerül, úgy kell tekinteni, hogy a kikötés hatályossága alatt kifejtett jogkövetkezmények nem érvénytelenek, illetve nem hatástalanok?
- 2) Az alkalmazás mellőzése, amely (a 93/13 irányelv 6. és 7. cikke első bekezdésének értelmében) egy meghatározott kikötésre vonatkozóan rendelhető el a fogyasztó által előterjesztett egyéni kereset keretében, összeegyeztethető-e a kikötés semmisségének megállapítása esetén e semmisség jogkövetkezményeinek korlátozásával? A bíróságok korlátozhatják-e a fogyasztó által kifizetett pénzeszegek visszatérítését – amelyre az eladó vagy szolgáltató köteles – egy utólagosan, a keletkezésétől fogva a tájékoztatás és/vagy az átláthatóság hiánya miatt semmisnek nyilvánított kikötés alapján?”

A C-307/15. sz. ügy

- 31 Ana María Palacios Martínez 2006. július 28-án „küszöbkikötést” tartalmazó jelzálogkölcson-szerződést kötött a Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA) bankkal.
- 32 2014. március 6-án a kölcsönvevő keresetet nyújtott be a Juzgado de lo Mercantil n° 1 de Alicanthehoz (alicantei 1. számú kereskedelmi bíróság, Spanyolország) a hivatkozott feltétel tisztességtelen jellegére tekintettel e „küszöbkikötés” semmisségének megállapítása, valamint a bank által jogalap nélkül kapott összegek visszatérítése iránt.
- 33 Ez a bíróság első fokon a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) 2013. május 9-i ítéletében kialakított megoldásra hivatkozva megállapította, hogy a kereset okafoggyottá vált, de ez nem érinti a szóban forgó kikötés alapján a bank által az említett ítélet kihirdetését követően kapott összegeknek a felperes részére történő visszatérítését.
- 34 A fellebbezésben eljáró Audiencia Provincial de Alicante (alicantei tartományi bíróság, Spanyolország) kétségeit fejezi ki az első fokon elfogadott megoldásnak a 93/13 irányelv 6. cikke (1) bekezdésével való összeegyeztethetőségét illetően.

- 35 Véleménye szerint valamely tisztességtelen feltétel semmisségének nem visszaható hatályú megállapítása ellentétben állhat mind az irányelv célkitűzéseivel, mind pedig valamely tisztességtelen feltétel joghatásai bírósági mérséklésének tilalmával. Ezenkívül az említett bíróság kétli, hogy a Bíróság által ahhoz megkövetelt feltételek, hogy valamely tisztességtelen feltétel semmissége megállapításának joghatásai időben korlátozhatók legyenek, teljesülnének a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) 2013. május 9-i elvi döntése alapjául szolgáló ügyben.
- 36 Ennélfogva az Audiencia Provincial de Alicante (alicantei tartományi bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából a következő kérdéseket terjeszti a Bíróság elé:
- „1) Összeegyeztethető-e a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében foglalt azon elvvel, amely szerint [a tisztességtelen feltételek] nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, azon körülmény, hogy egy kölcsönszerződésben foglalt »küsöbkkikötésnek« a tisztességtelen jellege miatti semmisségéből eredő visszafizetési kötelezettség ne a szerződés megkötésének időpontjára, hanem egy későbbi időpontra rendelkezzen [visszaható hatállyal]?
- 2) A tisztességtelen kikötés [megsemmisítése] visszaható hatályának korlátozását megalapozó, az érdekeltek jóhiszeműségére vonatkozó feltétel az uniós jog olyan önálló fogalmának tekinthető-e, amelyet az összes tagállamnak egységesen kell értelmeznie?
- 3) Igenlő válasz esetén, milyen feltételeket kell figyelembe venni az érdekeltek jóhiszeműségének megállapításához?
- 4) A fentiekől függetlenül, megfelel-e az érdekeltek jóhiszeműségének az eladó vagy szolgáltató azon magatartása, amely a szerződés létrejöttékor az átláthatóságnak a kikötés tisztességtelen jellegét meghatározó hiányát idézte elő?
- 5) A súlyos zavarok kockázata, amely megalapozza a tisztességtelen kikötés [megsemmisítése] visszaható hatályának korlátozását, az uniós jog egységesen értelmezendő önálló fogalmának tekinthető-e?
- 6) Igenlő válasz esetén, milyen feltételeket kell figyelembe venni?
- 7) A súlyos zavarok kockázatát úgy kell-e értékelni, hogy csak az eladó vagy szolgáltató számára okozott súlyos zavarokat kell figyelembe venni, vagy a szóban forgó »küsöbkkikötés« alapján kifizetett összegek teljes visszatérítésének hiányában a fogyasztóknál bekövetkezett vagyonszerzést is tekintetbe kell venni?”

A C-308/15. sz. ügy

- 37 2001. június 1-jén Emilio Irlés López és Teresa Torres Andreu „küsöbkkikötést” tartalmazó jelzálogkölcsön-szerződést kötött a Banco Popular Español SA-val (a továbbiakban: BPE). 2007. május 2-án és 2007. június 14-én a felek megemelték a hitelkeretet; mindegyik emelés „küsöbkkikötést” is tartalmazott.
- 38 Tekintettel arra, hogy a „küsöbkkikötésekhez” való hozzájárulás módját az átláthatóság hiánya jellemezte, a kölcsönvevők a Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Alicanthehoz (alicantei 3. számú kereskedelmi bíróság, Spanyolország) keresetet nyújtottak be e kikötések semmisségének megállapítása, és e kikötések alapján jogalap nélkül kifizetett összegek visszatérítése iránt.
- 39 Az említett bíróság a keresetnek első fokon helyt adott, és ennek megfelelően a BPE-t az e kikötések alapján a kölcsönszerződés megkötésétől, illetve a módosító aktusoktól számítva jogalap nélkül kifizetett összegeknek a kölcsönvevők részére történő visszatérítésére kötelezte.

- 40 A BPE fellebbezést nyújtott be az Audiencia Provincial de Alicanthehoz (alicantei tartományi bíróság), a 2013. május 9-i és 2015. március 25-i ítéleteire támaszkodva.
- 41 A kérdést előterjesztő bíróság egyrészt kétségeit fejezi ki afelől, hogy valamely tisztességtelen feltétel semmisségének megállapításához fűződő joghatások időbeli korlátozása összeegyeztethető-e a 93/13 irányelv 6. cikkével. Másrészt e bíróság szerint az, hogy a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) a 2015. március 25-i ítéletével az egyéni keresetekre kiterjesztette a 2013. május 9-i ítéletében valamely kollektív keresettel összefüggésben elfogadott megoldást, azzal a hatással járhat, hogy korlátozza a kölcsönvevők hatékony bírói jogvédelemhez való jogát, mivel a tisztességtelen feltétel joghatásaiból hasznot húzó bankot terhelő visszatérítési kötelezettség kiindulópontjának meghatározásakor nem veszik figyelembe a konkrét esetek sajátos körülményeit.
- 42 Ennélfogva az Audiencia Provincial de Alicante (alicantei tartományi bíróság) úgy határozott, hogy az eljárást felfüggeszti, és előzetes döntéshozatal céljából ugyanazon hét kérdésen túl, mint a C-307/15 ügyben, az alábbiak szerint megfogalmazott nyolcadik kérdést terjeszti a Bíróság elé:
- „8) Összeegyeztethető-e a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében foglalt azon elvvel, amely szerint a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve, és az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkében foglalt hatékony jogorvoslathoz való joggal az a körülmény, hogy egy fogyasztóvédelmi egyesület által pénzügyes ellen indított eljárás keretében egy »küszöbkikötés« semmisségének megállapításából eredő visszafizetési kötelezettség korlátozása automatikusan kiterjed a különböző pénzügyesekkel jelzálogkölcsön-szerződést kötő fogyasztók által egy »küszöbkikötés« tisztességtelen jellege miatt indított egyéni keresetekre is?”
- 43 A Bíróság elnöke 2015. július 10-i végzésével az írásbeli és a szóbeli szakasz lefolytatása, valamint az ítélethozatal céljából egyesítette a C-307/15. és C-308/15. sz. ügyeket.
- 44 A Bíróság elnöke 2015. augusztus 14-i végzésével elutasította az Audiencia Provincial de Alicante (alicantei tartományi bíróság) arra irányuló kérelmét, hogy a C-307/15. és C-308/15. sz. ügyeket az Európai Unió Bírósága alapokmányának 23a. cikkében és a Bíróság eljárási szabályzatának 105. cikkében szabályozott gyorsított eljárásban bírálják el.
- 45 A Bíróság elnöke 2015. október 21-i végzésével elrendelte a C-154/15. sz. és a C-307/15., illetve C-308/15. sz. egyesített ügyek egyesítését a szóbeli szakasz lefolytatása és az ítélet meghozatala céljából.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésekről

A C-154/15. sz. ügyben előterjesztett első és második, illetve a C-307/15. és C-308/15. sz. ügyekben előterjesztett első kérdéstről

- 46 A C-154/15. sz. ügyben előterjesztett két kérdéssel, illetve a C-307/15. és C-308/15. sz. ügyben előterjesztett első kérdéssel, amelyeket együttesen kell megvizsgálni, a kérdést előterjesztő bíróságok lényegében arra várnak választ, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti ítélkezési gyakorlat, amely időben korlátozza egy fogyasztó és egy eladó vagy szolgáltató között megkötött szerződésben foglalt kikötésnek az ezen irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett tisztességtelen jellegének bírósági megállapításához fűződő visszafizetési kötelezettséget, mégpedig csupán azon összegekre, amelyeket a tisztességtelen jelleg megállapító határozat kihirdetését követően jogalap nélkül fizettek meg e kikötés alapján.

- 47 Előjáróban meg kell vizsgálni a spanyol kormány, a Cajasur Banco és a BPE azon érvét, amely szerint egy olyan kikötés tisztességtelen jellegének megállapításához fűződő joghatások kérdése, mint amelyről az alapügyben szó van, nem tartozik a 93/13 irányelv hatálya alá, mivel a tisztességtelen jelleg megállapításával a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) a fogyasztók magasabb szintű védelmét biztosította, mint az irányelv által garantált védelem.
- 48 E tekintetben kétségekívül kitűnik a előzetes döntéshozatalra utaló határozatból, hogy a 2013. május 9-i ítéletében a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) az érintett, a szóban forgó szerződések elsődleges tárgyával kapcsolatos „küszöbkikötések” tisztességtelen jellege felülvizsgálatának indokolásához az említett irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében meghatározott átláthatósági követelményt úgy értelmezte, hogy az nem csupán a szerződési feltételek formális átláthatóságára, vagyis a megfogalmazásuk világos és érthető jellegére korlátozódik, hanem kiterjed a gyakorlati átláthatóság tiszteletben tartására is, vagyis hogy a fogyasztónak elegendő információt szolgáltatassanak a szerződéses kötelezettségvállalás jogi és gazdasági vetületéről.
- 49 Mindazonáltal, amint a főtanácsnok az indítványának 46–50. pontjában megjegyzi, a szerződés elsődleges tárgyával kapcsolatos kikötés gyakorlati átláthatóságának felülvizsgálata a 93/13 irányelv 4. cikkének (2) bekezdésében meghatározottakból következik. Ez a rendelkezés ugyanis az ezen irányelv 5. cikkében foglaltakhoz hasonlóan azt írja elő, hogy a szerződési feltételeknek „világosnak és érthetőnek kell lenniük”.
- 50 Márpedig e tekintetben a Bíróság már kimondta, hogy a fogyasztó számára alapvető jelentőséggel bír az, hogy a szerződéskötést megelőzően a szerződési feltételeket és a szerződéskötés következményeit megismerhesse. Többek között ezek ismerete alapján dönti el a fogyasztó, hogy az eladó vagy szolgáltató által előzetesen meghatározott feltételeknek elkötelezi-e magát (2013. március 21-i RWE Vertrieb ítélet, C-92/11, EU:C:2013:180, 44. pont).
- 51 Ennélfogva a szerződés elsődleges tárgyának meghatározására vonatkozó szerződési feltételnek a 93/13 irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett tisztességtelen jellegének vizsgálata abban az esetben, ha a fogyasztó a szerződéskötést megelőzően nem rendelkezett elegendő információval a szerződési feltételekkel és a szerződés megkötésének következményeivel kapcsolatban, általában ezen irányelv, különösen pedig ezen irányelv 6. cikke (1) bekezdésének hatálya alá tartozik.
- 52 Ily módon, mivel a kérdést előterjesztő bíróságok a 2013. május 9-i ítéletre hivatkoznak, amely korlátozza a „küszöbkikötések” tisztességtelen jellegének megállapításához fűződő visszafizetési kötelezettséget, meg kell vizsgálni, hogy 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy az lehetővé teszi a nemzeti bíróság által történő korlátozást.
- 53 A 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében a tagállamok előírják, hogy fogyasztókkal kötött szerződésekben az eladó vagy szolgáltató által alkalmazott tisztességtelen feltételek a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztóra nézve.
- 54 Ezt a rendelkezést azon nemzeti jogszabályokkal egyenértékűnek kell tekinteni, amelyek a nemzeti jogrendben a közrendi szabályok jellegével bírnak (lásd ebben az értelemben: 2013. május 30-i Asbeek Brusse et de Man Garabito ítélet, C-488/11, EU:C:2013:341, 44. pont).
- 55 Továbbá olyan kógens rendelkezésről van szó, amely arra irányul, hogy a szerződő felek jogai és kötelezettségei tekintetében a szerződés által megállapított formális egyensúlyt a szerződő felek egyenlőségét helyreállító, valódi egyensúllyal helyettesítse (2012. június 14-i Banco Español de Crédito ítélet, C-618/10, EU:C:2012:349, 63. pont).
- 56 Az eladókkal vagy szolgáltatókkal szemben kiszolgáltatott helyzetben lévő fogyasztók számára biztosított védelemhez fűződő közérdek jellegére és fontosságára tekintettel tehát a 93/13 irányelv – amint az 7. cikkének az irányelv huszonnegyedik preambulumbekzdésével összefüggésben

- értelmezett (1) bekezdéséből következik – arra kötelezi a tagállamokat, hogy rendelkezzenek megfelelő és hatékony eszközökről annak érdekében, hogy „megszüntessék az eladók vagy szolgáltatók fogyasztókkal kötött szerződéseiben a tisztességtelen feltételek alkalmazását” (Kásler és Káslerné Rábai ítélet, C-26/13, EU:C:2014:282, 78. pont).
- 57 Éppen ezért a nemzeti bíróság feladata az, hogy egészen egyszerűen mellőzze a tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazását annak érdekében, hogy a fogyasztóval szemben ne váltson ki kötelező joghatásokat, de nem jogosult arra, hogy a feltétel tartalmát módosítsa (lásd ebben az értelemben: 2012. június 14-i Banco Español de Crédito ítélet, C-618/10, EU:C:2012:349, 65. pont).
- 58 Ennek kapcsán egyrészt a nemzeti bíróság – amennyiben a rendelkezésére állnak az ehhez szükséges jogi és ténybeli elemek – hivatalból köteles vizsgálni a 93/13 irányelv hatálya alá tartozó szerződési feltétel tisztességtelen jellegét, ezzel ellensúlyozván a fogyasztó és az eladó vagy szolgáltató közötti egyenlőtlen helyzetet.
- 59 Ugyanis az irányelv által előírt védelem teljes hatékonysága megköveteli, hogy a feltétel tisztességtelen jellegét hivatalból megállapító nemzeti bíróság minden következtetést levonhasson ezen megállapításból, anélkül hogy meg kellene várnia, hogy a jogairól tájékoztatott fogyasztó az említett feltétel megsemmisítését kérő nyilatkozatot tegyen (2013. május 30-i Jörös-ítélet, C-397/11, EU:C:2013:340, 42. pont).
- 60 Másrészt a nemzeti bíróság nem jogosult arra, hogy a tisztességtelen feltételek tartalmát módosítsa, mivel ezzel hozzájárulna azon visszatartó erő megszüntetéséhez, amely az eladók vagy szolgáltatók tekintetében jelentkezik az ilyen tisztességtelen feltételeknek a fogyasztókra való pusztán és egyszerű alkalmazhatatlansága következtében (lásd ebben az értelemben: 2015. január 21-i, Unicaja Banco et Caixabank ítélet, C-482/13, C-484/13, C-485/13 és C-487/13, EU:C:2015:21, 31. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat).
- 61 A fenti megfontolásokból következik, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy egy tisztességtelennek minősített szerződési feltételt főszabály szerint úgy kell tekinteni, mint amely nem is létezett, úgyhogy a fogyasztóra nézve nem fejthet ki joghatást. Ennélfogva egy ilyen kikötés tisztességtelen jellege bírósági megállapításának főszabály szerint azon jogi és ténybeli állapot helyreállítását kell eredményeznie, amelyben a fogyasztó az említett kikötés hiányában lenne.
- 62 Ebből következik, hogy a nemzeti bíróság azon kötelezettsége, hogy mellőzze az olyan tisztességtelen szerződési feltétel alkalmazását, amely jogalap nélkül kifizetettnek bizonyuló összegek fizetésére kötelez, főszabály szerint ezzel egyező összegű visszafizetési kötelezettséget eredményez.
- 63 Ugyanis az ilyen visszafizetési kötelezettség hiánya kétségessé tehetné azt a visszatartó hatást, amelyet a 93/13 irányelv 7. cikkének (1) bekezdésével összefüggésben értelmezett 6. cikkének (1) bekezdése kívánt fűzni a fogyasztók és az eladók vagy szolgáltatók között megkötött szerződésekben foglalt kikötések tisztességtelen jellegének megállapításához.
- 64 Kétségekívül a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése megköveteli a tagállamoktól, hogy előírják, hogy „a saját nemzeti jogszabályok rendelkezései szerint” a tisztességtelen feltételek nem jelentenek kötelezettséget a fogyasztókra nézve (2009. október 6-i Asturcom Telecomunicaciones ítélet, C40/08, EU:C:2009:615, 57. pont).
- 65 Mindazonáltal a 93/13 irányelvben a fogyasztók számára garantált védelemnek a nemzeti jog által történő átvétele nem változtathat e védelem terjedelmén, és ennélfogva lényegén, és ezáltal nem teheti kérdésessé az említett védelem hatékonyságának a tisztességtelen feltételekre vonatkozó egységes szabályok elfogadásával történő – az európai uniós jogalkotó által a 93/13 irányelv második preambulumbekkezdésében kifejtettek szerint elérni kívánt – megerősítését.

- 66 Következésképpen, bár a tagállamok feladata az, hogy a nemzeti joguk által meghatározzák a valamely szerződésben foglalt kikötés tisztességtelen jellege megállapításának és e megállapítás konkrét joghatásai érvényesülésének módját, a tisztességtelen jelleg megállapításának lehetővé kell tennie azon jogi és ténybeli helyzet helyreállítását, amelyben a fogyasztó ezen tisztességtelen feltétel hiányában találná magát; többek között azzal, hogy a fogyasztó számára biztosítja az eladó vagy szolgáltató jogalap nélküli – a fogyasztó kárára az említett tisztességtelen feltétel alapján való – gazdagodásának visszatérítéséhez való jogot.
- 67 A jelen ügyben a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) a 2013. május 9-i, a kérdést előterjesztő bíróságok által hivatkozott ítéletében kimondta, hogy az érintett „küszöbkikötések” tisztességtelen jellegének megállapítása nem érinti sem azokat az ügyeket, amelyekről jogerős bírósági határozattal már véglegesen döntöttek, sem pedig azokat a kifizetéseket, amelyeket ezen ítélet kihirdetése előtt teljesítettek, és hogy következésképpen a tisztességtelen jelleg megállapításához fűződő joghatások, különösen a fogyasztónak a visszatérítéshez való joga a jogbiztonság elvére tekintettel azon összegekre korlátozódik, amelyeket ezen időponttól kezdve jogalap nélkül fizettek ki.
- 68 E tekintetben a Bíróság már valóban elismerte, hogy a fogyasztóvédelem nem abszolút jellegű. Különösen ebben az értelemben megállapította, hogy az uniós jog nem kötelezi arra a nemzeti bíróságot, hogy eltérjen a bírósági határozatokat jogerőre emelő belső eljárási szabályok alkalmazásától, még akkor sem, ha ez lehetővé tenné a 93/13 irányelvben foglalt rendelkezés bármiféle megsértésének orvoslását (lásd ebben az értelemben: 2009. október 6-i Asturcom Telecomunicaciones ítélet, C-40/08, EU:C:2009:615, 37. pont). Ebből következik, hogy a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) megalapozottan állapíthatta meg a 2013. május 9-i ítéletében, hogy ez az ítélet nem érintheti azokat az ügyeket, amelyekről jogerős bírósági határozattal már véglegesen döntöttek.
- 69 Ugyanígy a Bíróság már kimondta, hogy a jogbiztonság érdekében az észszerű mértékben meghatározott jogvesztő jellegű keresetindítási határidők összeegyeztethetők az uniós joggal (2009. október 6-i Asturcom Telecomunicaciones ítélet, C-40/08, EU:C:2009:615, 41. pont).
- 70 Mindazonáltal különbséget kell tenni egy olyan eljárási mód alkalmazása, mint az észszerű mértékű jogvesztő határidő, és az uniós jog valamely szabályának értelmezéséhez fűződő joghatás időbeli korlátozása között (lásd ebben az értelemben: 2010. április 15-i Barth-ítélet, C-542/08, EU:C:2010:193, 30. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat). E tekintetben emlékeztetni kell arra, hogy kizárólag a Bíróság feladata annak meghatározása, hogy tekintettel az uniós jog egységes és általános alkalmazásának alapvető követelményére, az ilyen szabállyal kapcsolatban adott értelmezést időben korlátozza-e (lásd ebben az értelemben: 1988. február 2-i Barra és társai ítélet, 309/85, EU:C:1988:42, 13. pont).
- 71 Így a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdésében hivatkozott, a nemzeti jogokban meghatározott feltételek nem sérthetik az e rendelkezés alapján a fogyasztókat megillető, a Bíróságnak a jelen ítélet 54–61. pontjában felidézett ítélkezési gyakorlata szerint értelmezett jogok lényegét, vagyis hogy egy tisztességtelennek minősülő feltétel ne legyen kötelező rájuk nézve.
- 72 Márpedig a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) 2013. május 9-i ítéletében elfogadott, a „küszöbkikötések” semmisségének megállapításához fűződő joghatások időbeli korlátozása ahhoz vezet, hogy általános jelleggel megfosztja az ilyen kikötést tartalmazó jelzálogkölcson-szerződést aláíró valamennyi fogyasztót azon összegek teljes visszatérítéséhez való jogától, amelyeket a banknak ezen kikötés alapján jogalap nélkül fizettek meg a 2013. május 9. előtti időszakban.
- 73 Ebből következik, hogy egy szerződési feltételnek a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdése értelmében vett tisztességtelen jellegének megállapításához fűződő joghatások időbeli korlátozásával kapcsolatos olyan nemzeti ítélkezési gyakorlat, mint amely a 2013. május 9-i ítéletből következik, a tisztességtelen jelleg megállapító bírósági határozat kihirdetése előtt „küszöbkikötést” tartalmazó jelzálogkölcson-szerződést kötő fogyasztók számára csakis korlátozott védelmet biztosít. Az ilyen

védelem tehát tökéletlennek és elégtelennek bizonyul, és az ezen irányelv 7. cikkének (1) bekezdésében foglaltakkal ellentétben nem minősül sem megfelelő, sem pedig hatékony eszköznek ahhoz, hogy az ilyen fajta kikötés alkalmazását megszüntesse (lásd ebben az értelemben: 2013. március 14-i Aziz-ítélet, C-415/11, EU:C:2013:164, 60. pont).

- 74 E körülmények között a kérdést előterjesztő bíróságoknak, amelyek az alapügy elbírálása szempontjából kötve vannak az uniós jog Bíróság által nyújtott értelmezéséhez, bírói hatalmuknál fogva mellőzniük kell a joghatásoknak a Tribunal Supremo (legfelsőbb bíróság) által a 2013. május 9-i ítéletében elfogadott időbeli korlátozását, amennyiben az nem tűnik összeegyeztethetőnek az uniós joggal (lásd ebben az értelemben: 2010. október 5-i Elchinov-ítélet, C-173/09, EU:C:2010:581, 29–32. pont; 2016. április 19-i DI-ítélet, C-441/14, EU:C:2016:278, 33. és 34. pont; 2016. július 5-i Ognyanov-ítélet, C-614/14, EU:C:2016:514, 36. pont; 2016. november 8-i Ognyanov-ítélet, EU:C:2016:835, C-554/14, 67–70. pont).
- 75 A fenti megfontolások összességéből az következik, hogy a 93/13 irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti ítélkezési gyakorlat, amely időben korlátozza egy fogyasztó és egy eladó vagy szolgáltató között megkötött szerződésben foglalt kikötésnek az ezen irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett tisztességtelen jellegének bírósági megállapításához fűződő visszafizetési kötelezettséget, mégpedig csupán azon összegekre, amelyeket a tisztességtelen jelleg megállapító határozat kihirdetését követően jogalap nélkül fizettek meg e kikötés alapján.

Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett többi kérdéstről

- 76 A C-154/15. sz. ügyben előterjesztett első és második kérdésre, illetve a C-307/15. és C-308/15. sz. ügyekben előterjesztett első kérdésre adott válaszra tekintettel az előzetes döntéshozatalra előterjesztett többi kérdésre nem kell válaszolni.

A költségekről

- 77 Mivel ez az eljárás az alapügyben részt vevő felek számára a kérdést előterjesztő bíróság előtt folyamatban lévő eljárás egy szakaszát képezi, ez a bíróság dönt a költségekről. Az észrevételeknek a Bíróság elé terjesztésével kapcsolatban felmerült költségek, az említett felek költségeinek kivételével, nem téríthetők meg.

A fenti indokok alapján a Bíróság (nagytanács) a következőképpen határozott:

A fogyasztókkal kötött szerződésekben alkalmazott tisztességtelen feltételekről szóló, 1993. április 5-i 93/13/EGK tanácsi irányelv 6. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal ellentétes az olyan nemzeti ítélkezési gyakorlat, amely időben korlátozza egy fogyasztó és egy eladó vagy szolgáltató között megkötött szerződésben foglalt kikötésnek az ezen irányelv 3. cikkének (1) bekezdése értelmében vett tisztességtelen jellegének bírósági megállapításához fűződő visszafizetési kötelezettséget, mégpedig csupán azon összegekre, amelyeket a tisztességtelen jelleg megállapító határozat kihirdetését követően jogalap nélkül fizettek meg e kikötés alapján.

Aláírások

i — A jelen szöveg 60., 62., 63. és 74. pontjában, valamint rendelkező részében az első elektronikus közzétételt követően nyelvi módosítás történt.